

- ОТКРЫТИЙ. Красноярск: Научно-инновационный центр. (Экономика и инновационное образование). – 2012. – №10(34). – С.10-30.
2. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти / О.В. Куклін. – К. : Знання України, 2008. – 331 с.
3. Вахович І. Фінансове забезпечення вищої освіти: методологія та механізми реалізації в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки / І. Вахович, Ю. Волинчук. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 288 с.
4. Остудімова В.А. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення вищої освіти / В.А. Остудімова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 4. – С. 301-306.
5. Яковенко Л.І. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань / Л.І. Яковенко, О.В. Пащенко. – Полтава: Скайтек, 2011. – 216 с.
6. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing [Електронний ресурс].– Режим доступу :<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2012-en>
7. Herbst, Marcel. (2007). Financing Public Universities: The Case of Performance Funding. Dordrecht, The Netherlands: Springer.
8. Marcucci, Pamela N. and D. Bruce Johnstone Tuition Policies in a Comparative Perspective: Theoretical and Political Rationales. // Journal of Higher Education Policy and Management, 2007. – Volume 29, Issue 1. – pp. 25-40.

УДК 338.24:334.02

Зосименко Т.І.,
к.е.н., доцент кафедри економічної
теорії і економіки підприємства
Чернігівський державний
технологічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗРІЗІ КРАЇН РІЗНИХ ТРАНЗИТИВНИХ ГРУП

Постановка проблеми. Кінець минулого століття ознаменувався для країн колишнього СРСР глибокими й всеохоплюючими міжсистемними перетвореннями, пов'язаними з переходом від адміністративно-командної до ринкової економіки. Незважаючи на тривалий час, що пройшов з моменту руйнування соціалістичної системи, у більшості таких держав все ще тривають структурні перетворення народного господарства та модернізація соціально-економічної сфери. Суттєві відмінності в сучасному рівні розвитку країн, що мали на початку 90-х років ХХ ст. практично однакові стартові умови, викликають науковий інтерес у сфері дослідження специфіки перебігу трансформаційних процесів як в окремих державах, так і в межах споріднених за певними параметрами розвитку груп країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні дослідження, пов'язані з вивченням сутності, особливостей, тривалості та інших аспектів трансформаційних процесів у транзитивних економіках можна знайти у останніх працях таких вітчизняних науковців як М.В. Бондарець [1], І.О. Бочан [2], О.І. Брусиловська [3], І.І. Вітер [4], В.В. Євдокимова [5], О.А. Зілгалова [6], О.В. Сотула [8] та інших дослідників. Водночас, недостатньо розробленими залишаються питання виявлення позитивних та негативних тенденцій у структурних перетвореннях країн з транзитивним типом економіки, визначення основних чинників, що гальмують або, навпаки, прискорюють успіх реформ.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення тенденцій основних показників, що відображають ефективність трансформаційних перетворень у країнах з транзитивним типом економіки, виявлення на цій основі перешкод та цільових орієнтирів подальшої модернізації української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. До країн з транзитивною економікою належить більшість колишніх соціалістичних країн, що здійснюють перехід від соціалістичних методів господарювання до ринкових. Це – колишні союзні республіки СРСР: Україна, Росія, Білорусь, Молдова, Латвія, Литва, Естонія, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан; колишні соціалістичні країни Центральної Європи: Польща, Чехія,

Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Хорватія, Словенія, Боснія й Герцеговіна, Македонія, Албанія; азіатські країни: Китай, Монголія і В'єтнам [7, с.294].

У контексті даного дослідження нас цікавлять дві основні транзитивні групи: пострадянські країни з транзитивною економікою та постсоціалістичні країни, які нині є членами ЄС. Для України є важливим вивчення прикладів пострадянських країн, що демонструють позитивну динаміку розвитку трансформаційних процесів та одночасно мають схоже інституціональне середовище з типовими проблемами соціально-економічного, політичного, правового, культурного характеру тощо. Країни колишнього соціалістичного простору, що успішно подолали кризові явища та приєдналися до ЄС, звичайно, будуть мати суттєво вищі показники ефективності трансформаційних процесів, однак, детальний аналіз їх досвіду може слугувати основою при виборі пріоритетних напрямів подальшої модернізації соціально-економічної системи в Україні.

Для оцінки ефективності структурних перетворень в означених країнах будемо використовувати індикатори економічної трансформації (EBRD Transition indicators) Європейського банку реконструкцій та розвитку (ЄБРР) – набір індексів, розроблений для оцінювання прогресу у реформуванні економічних систем, де відбувається перехід від планової до ринкової економіки. Індекс охоплює не лише основні напрями економічної трансформації (приватизацію, лібералізацію та структурні реформи), а також реформування інфраструктури та зміни в законодавстві. Для розрахунку індексів була обрана шкала від 1 до 4+, де 1 відображає незначну або повну відсутність змін при переході від централізованої економіки до розвинутої ринкової, значенням 4+ характеризуються країни з розвинутою ринковою економікою [9].

Першою складовою індикаторів економічної трансформації ЄБРР визначено Індекс великої приватизації (Large scale privatisation). Велика приватизація для країн з транзитивною економікою це перш за все процес роздержавлення, тобто надання у повну або часткову приватну власність великих державних підприємств. Позиції України за даним показником протягом 1991-2012 років суттєво покращилися (з 1,0 до 3,0). При цьому, середнє значення індексу національної економіки перевищувало середнє значення для країн СНД, однак було меншим за показник країн Балтії та Східної Європи (рис. 1).

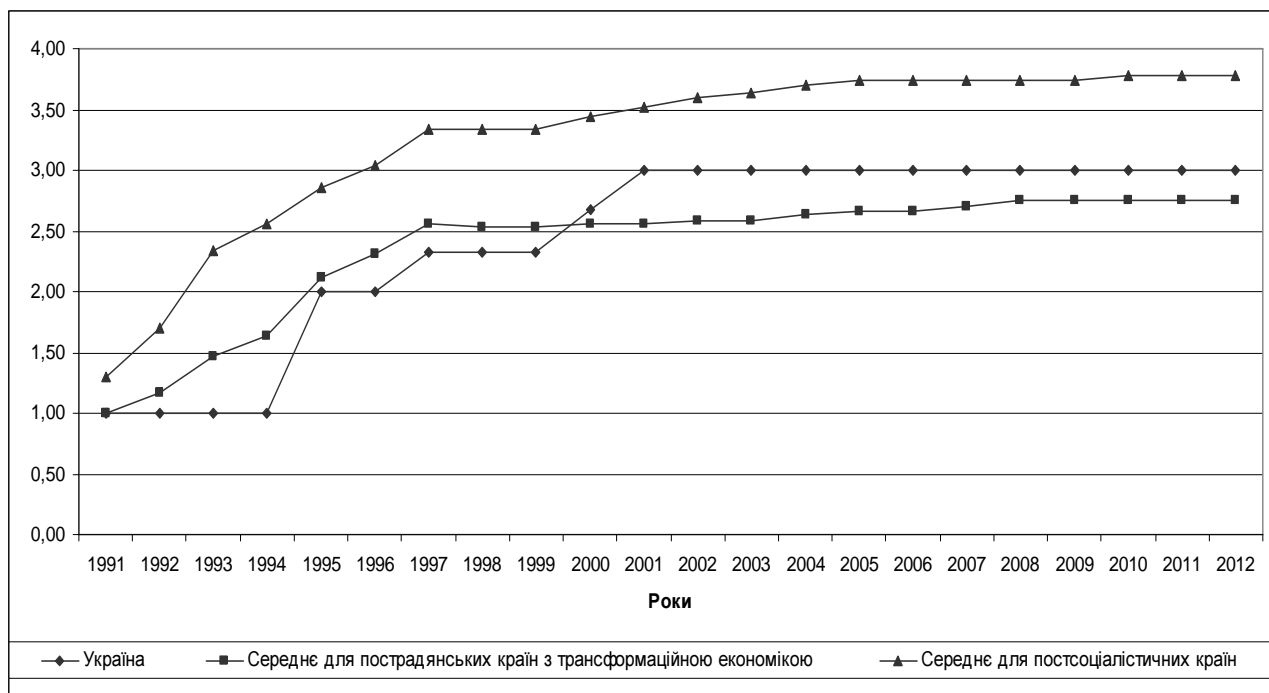

Рис. 1. Динаміка Індексу великої приватизації в Україні та ключових транзитивних групах [9]

Найвищі показники (4,0) у 2012 р. було зафіксовано у Болгарії, Грузії, Естонії, Литві, Словаччині та Угорщині, найменші – у Туркменістані (1,0) та Білорусі (1,67).

Величина Індексу великої приватизації свідчить, що в Україні більше 25% активів великих підприємств знаходиться у приватній власності або в процесі приватизації (на стадії, коли держава фактично передала свої права власності), водночас ситуація ускладнюється проблемами у сфері корпоративного управління. Для відповідності типовим стандартам економічно розвинених країн

більше 75% активів підприємств повинно знаходитись у недержавній власності за умов ефективної системи управління.

Індекс малої приватизації (Small scale privatisation) характеризує процес створення приватних підприємств малого та середнього бізнесу. Даний показник доповнює попередній індикатор, його шкала оцінювання складається за аналогічним принципом. Варто зазначити, що за даним індексом усі досліджувані країни мають помітно вищі показники, ніж за Індексом великої приватизації (рис. 2). Так, у 2012 р. його значення становило для України 4,0, що вище на 0,36 пункти, ніж в середньому по групі пострадянських країн, та на 0,22 пункти менше, ніж в постсоціалістичних країнах – членах ЄС.

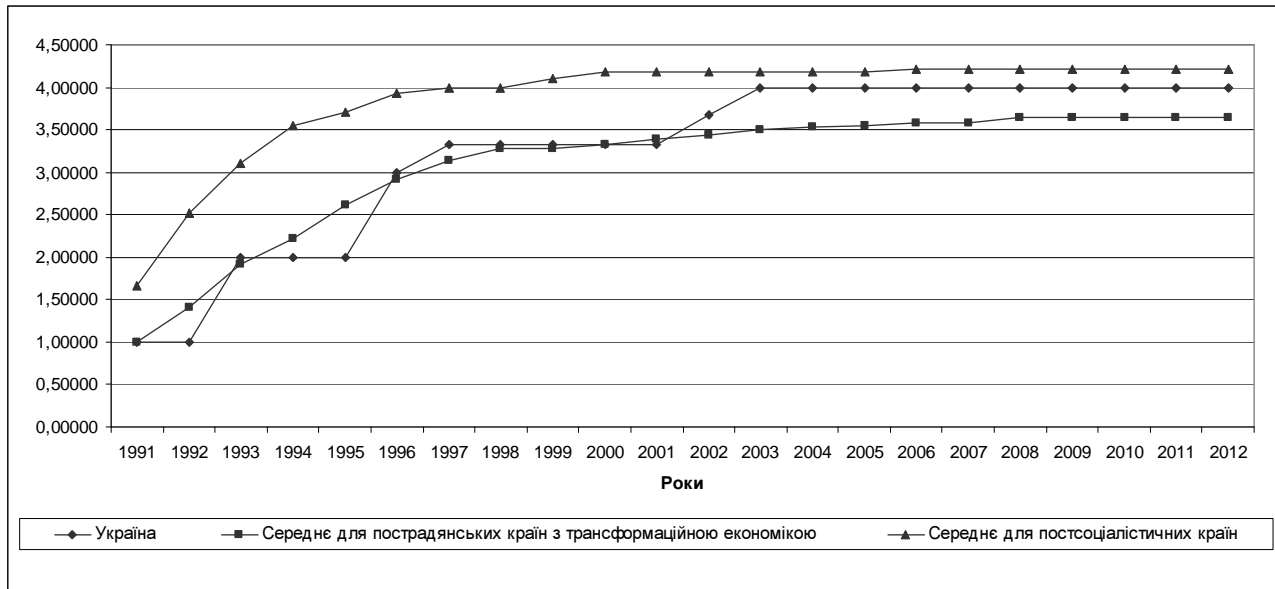

Рис. 2. Динаміка Індексу малої приватизації в Україні та ключових транзитивних групах [9]

Це пояснюється тим, що велика приватизація для країн з транзитивною економікою виявилася більш складним завданням, ніж передбачалося на початку ринкових реформ. Це довготривалий та складний процес, який вимагає формування конкурентного середовища, запровадження бюджетних обмежень, вдосконалення законодавства, відлагодженої системи прийняття рішень тощо. Її реалізація проходить з різним ступенем успіху. Навіть у Польщі, уряд якої першим із постсоціалістичних країн Східної та Центральної Європи ухвалив закон про приватизацію й планував провести її прискореним темпом, значна частина промисловості все ще перебуває під контролем держави. Процес малої приватизації майже завершений у державах Східної та Центральної Європи і досить успішно відбувається у країнах СНД.

Наступним показником системи індикаторів ефективності реформ є Індекс реструктуризації державного управління та виробництва (Governance and enterprise restructuring). У 2012 р. в Україні значення індикатора становило 2,33. Серед країн з трансформаційною економікою найвище значення індексу (3,67) було зафіксоване у Польщі, Словаччині та Угорщині, найнижче – у Туркменістані (1,0). Всі розглянуті країни (окрім Туркменістану) за період 1991-2012 рр. суттєво покращили свої показники. Як видно з рис. 3, Індекс України перевищує середнє значення даного показника по країнам колишнього СРСР, однак його значення поки що суттєво відстає від аналогічного показника постсоціалістичних країн, які нещодавно приєдналися до Європейського союзу. Це означає, що в Україні вже успішно подоланий початковий етап реструктуризаційних реформ у підприємницькому секторі, однак все ще спостерігається неналежний рівень дотримання вимог законодавства у даній сфері. Цільовим орієнтиром для України є показники постсоціалістичних країн, де здійснені суттєві стабілізаційні заходи щодо посилення бюджетних обмежень, сприяння корпоративному управлінню (наприклад, приватизації у поєднанні з жорсткою кредитною політикою та субсидуванням, виконанням законодавства про банкрутство).

Далі у групі трансформаційних індексів ЄБРР йде Індекс лібералізації цін (Price liberalisation) – показник, що характеризує ступінь переходу від державного ціноутворення (індекс дорівнює 1,0) до системи вільних ринкових цін (4+). За даним показником протягом 1991-2012 рр. в усіх країнах, що розглядаються, відмічено стрімкий прогрес та високі значення індексу. В Україні перехід до вільного ціноутворення відбувся ще у 1997 р., у той час як середній показник країн колишнього СРСР лише наближається до позначки 4,0 (3,86 у 2012 р.) (рис. 4). При цьому, вільне ціноутворення притаманне не лише економічним системам країн Центральної та Східної Європи, але й більшості країн СНД (окрім Білорусі, Туркменістану – по 3,0 та Узбекистану – 2,67).

Продовжує список трансформаційних індексів ЄБРР Індекс торговельної та валютної систем (Trade and foreign exchange system). У 2012 р. даний Індекс в Україні становив 4,00, що свідчить про наближення до показників країн Східної та Центральної Європи – членів ЄС (4,33) (рис. 5).

В Україні вже усунено суттєві обмеження на експорт та імпорт, знижено митні збори на несільськогосподарські товари і послуги, валюта є повністю конвертованою. Серед розглянутих країн не можна вважати вільними торговельну та валютну системи Білорусі, Туркменістану (2,33) й Узбекистану (1,67), хоча і в цих країнах помітний певний прогрес у даній сфері.

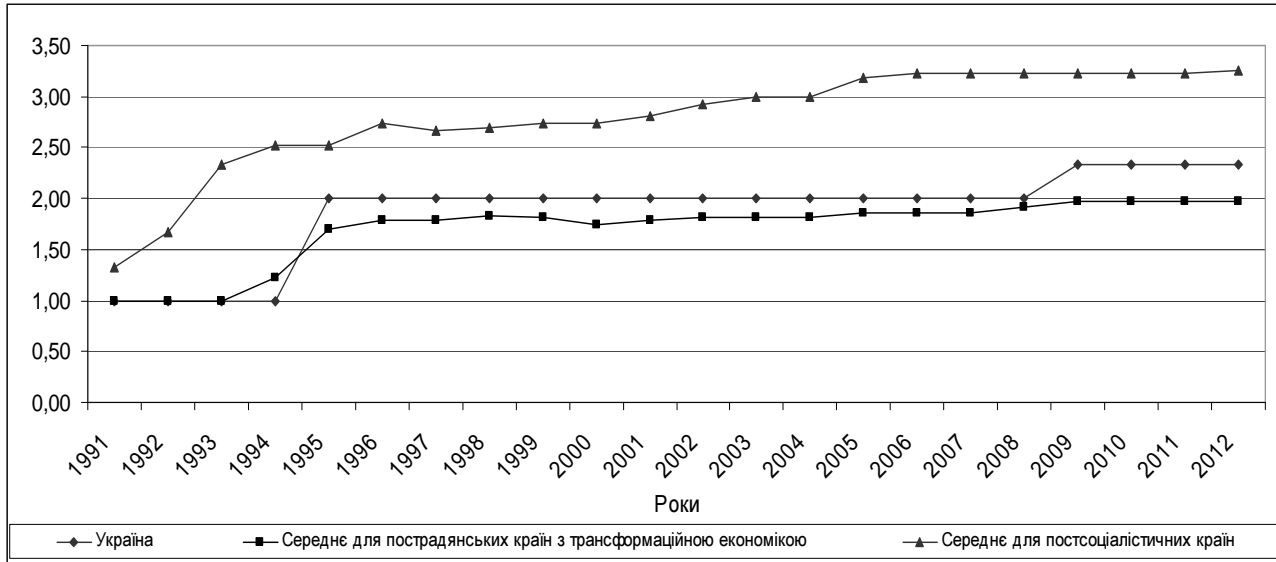

Рис. 3. Динаміка Індексу реструктуризації державного управління і виробництва в Україні та ключових транзитивних групах [9]

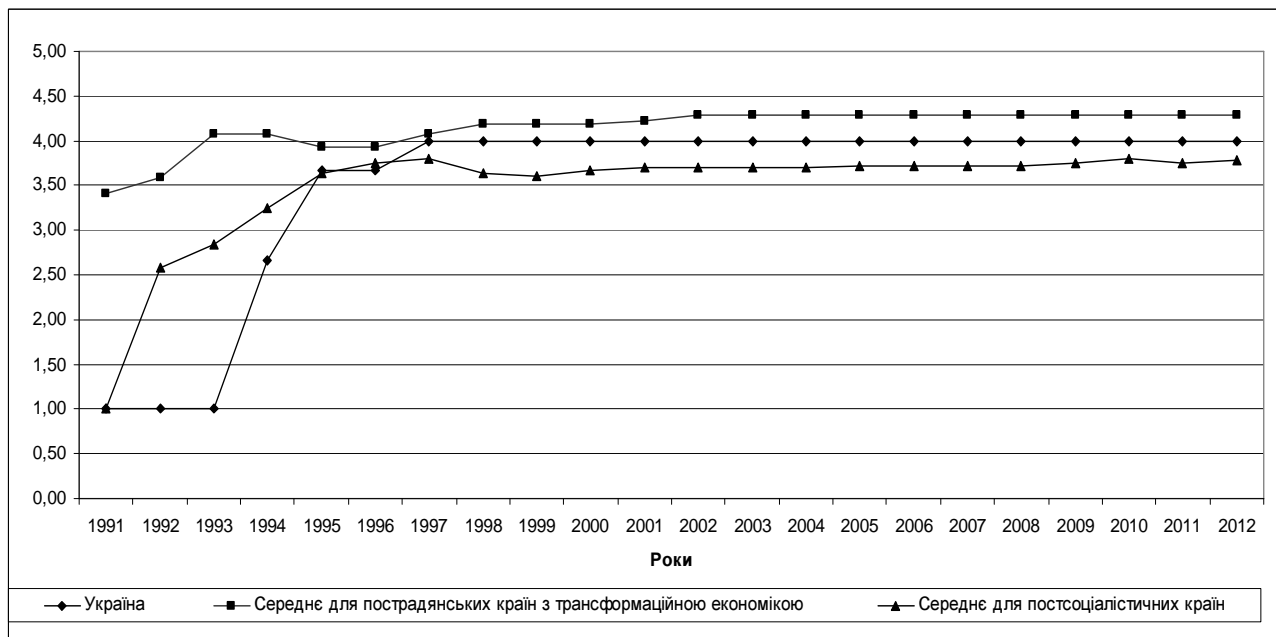

Рис. 4. Динаміка Індексу лібералізації цін в Україні та ключових транзитивних групах [9]

Шостим за порядком йде Індекс конкурентної політики (Competition policy). В Україні Індекс конкурентної політики в 2012 р. становив 2,33 (рис. 6). Практично всі розглянуті країни (окрім Туркменістану, де показники залишились незмінними, Таджикистану та Узбекистану, де спостерігалось зниження індексу) покращили свої показники порівняно з початком 90-х років XX ст. Лідерами у 2012 р. виявились Естонія, Латвія, Литва, Польща і Словаччина (3,67). Найбільш стрімке зростання показників продемонстрували Естонія та Румунія. Середнє значення індексу країн СНД поступається значенню країн Балтії та Східної Європи, при цьому починаючи з 1994 р. показник

України займає проміжне значення. Найвище значення Індексу конкурентної політики серед пострадянських країн з трансформаційною економікою у 2010 р. нарівні з Україною було зафіксовано також у Вірменії, Грузії, Молдові та Росії.

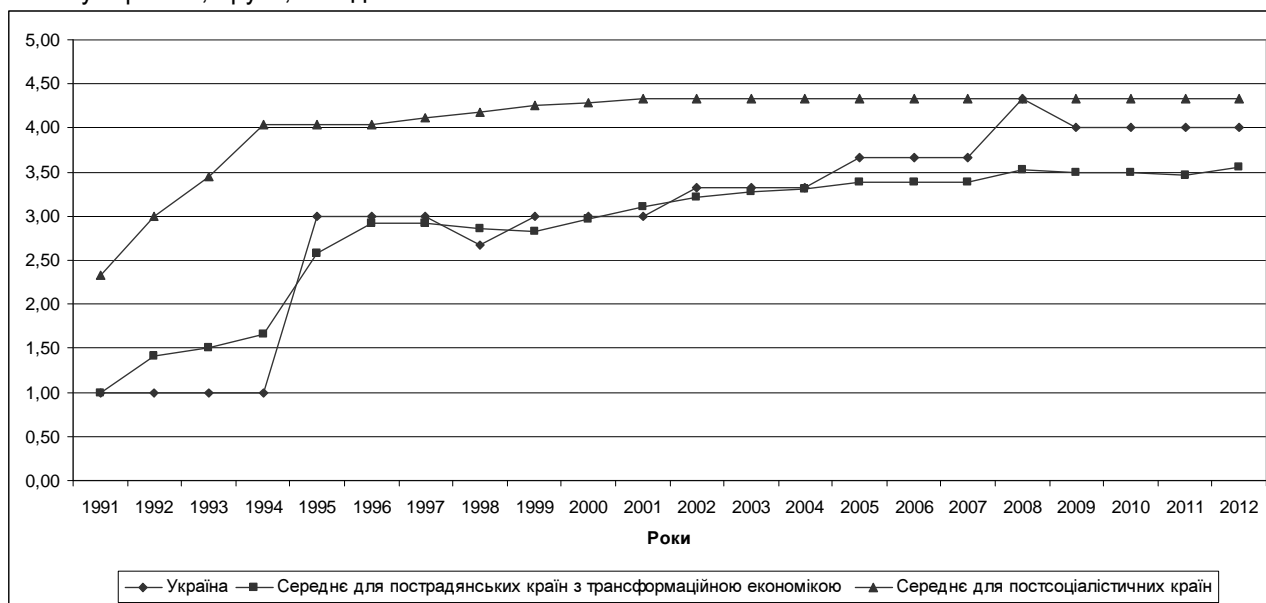

Рис. 5. Динаміка Індексу лібералізації валютної та торговельної систем в Україні та ключових транзитивних групах [9]

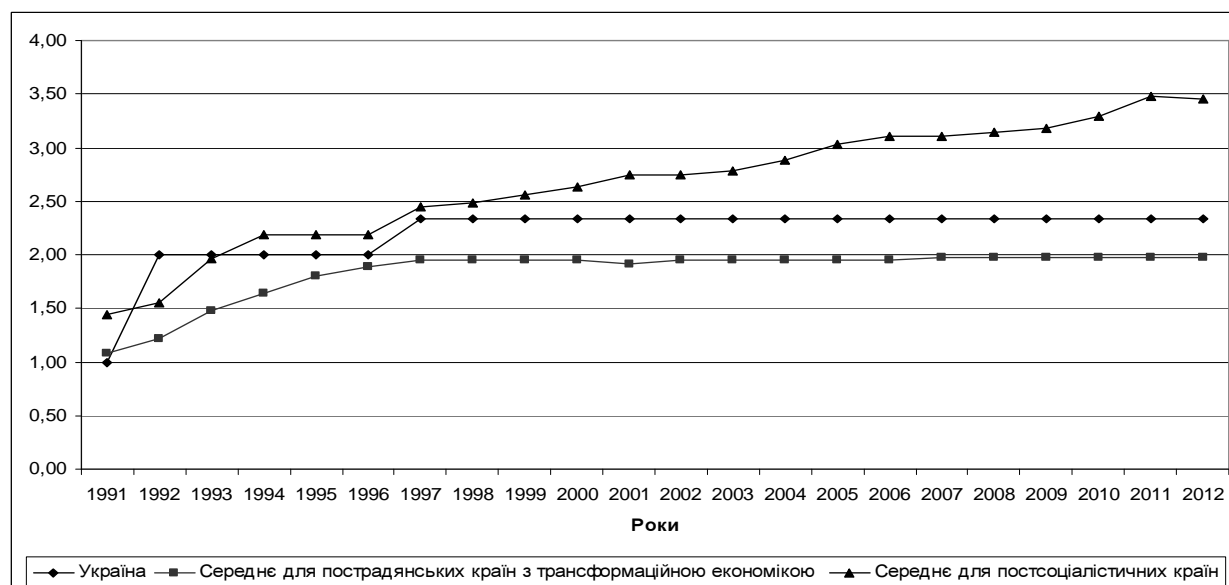

Рис. 6. Динаміка Індексу конкурентної політики в Україні та ключових транзитивних групах [9]

Динаміка та останні значення даного індексу свідчать, що в нашій державі вже давно розпочався процес створення процесів та інститутів захисту конкуренції, однак все ще наявні значні бар'єри входу у різні галузі та спостерігаються випадки зловживання монопольним становищем.

Висновки з даного дослідження. Аналіз тенденцій структурних перетворень за останні 12 років свідчить про неоднозначну ситуацію, що склалася в країнах з транзитивним типом економіки. З одного боку, більшості з них вдалося здійснити суттєві зміни на шляху побудови ринкової економіки, а з іншого все ще наявні проблемні місця у сфері розбудови якісного та конкурентного підприємницького середовища, корпоративного управління, надійної правової системи тощо. Основна причина цього для більшості колишніх радянських країн, у тому числі й для України, полягає у відсутності цивілізованих ринкових інститутів, які не реально створити за рахунок реформ, що мають «частковий», непослідовний характер. Особливої актуальності у світлі вищезазначеного набувають подальші

дослідження, спрямовані на виявлення шляхів підвищення якості та модернізації вітчизняного інституціонального середовища.

Література

1. Бондарець М.В. Глобальні стратегії трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн / М.В. Бондарець // Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 2(67). – С. 99-104.
2. Бочан І.О. Системна трансформація економіки України та шляхи подолання кризових явищ: інституціональний підхід / І.О. Бочан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №29. – С. 23-25.
3. Брусиловська О.І. Економічна трансформація країн східної Європи в умовах членства в Європейському Союзі / О.І. Брусиловська // Вісник Одеського національного університету. – 2008. – №3. – С. 179-184.
4. Вітер І.І. Модернізаційні перетворення транзитивних економік: Європейський вимір / І.І. Вітер // Дослідження міжнародної економіки. – 2011. – №2. – С.54-75.
5. Євдокимова В.В. Світове спрямування та соціально-економічний розвиток постсоціалістичних країн / В.В. Євдокимова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – К. : КПУ, 2009. – Вип. 42. – С. 51-60.
6. Зілгалова О.А. Особливості розвитку трансформаційних економік / О.А. Зілгалова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – №18.9. – С.204-209.
7. Козак Ю.Г. Міжнародна мікроекономіка : навч. посіб. / Ю.Г. Козак, Ю.М. Пахомов, Н.С. Логвінова. – К. : ЦУЛ, 2012. – 368 с. – с. 294-297.
8. Сотула О.В. Перехідні і трансформаційні процеси в економіці України / О.В. Сотула // Вісник Черкаського університету. – 2009. – №153. – С. 14-21.
9. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.ebrd.com/country/index.htm](http://www.ebrd.com/country/index.htm). –

УДК 339.5(4+477)

Садула Л.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту
Львівська філія Європейського університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Постановка проблеми. Процес створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС має десятилітню історію. Однак, перспективи його успішного завершення залишаються й надалі не визначеними. До економічних проблем час від часу додаються політичні, які, головним чином, гальмують поглиблення зовнішньоторговельних відносин України із ЄС. Тому для сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України з ЄС актуальними проблемами залишаються, як і десять років тому, сировинний характер українського експорту, негативне сальдо зовнішньої торгівлі, порівняно невисокі обсяги взаємної торгівлі, а також дотримання принципів демократії в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню перспектив зовнішньоторговельних відносин України з ЄС присвячено праці вітчизняних учених-економістів, зокрема, І. Бураковського [2], А. Гончарука [3], Н. Кухарської [4] та інших, а також закордонних – Ф. Вінцентца [9], Г. Клемента [9] та ін. Проте, через динамічні зміни у сучасному глобалізованому світі, а також внутрішньополітичні пертурбації виникають нові проблеми у зовнішньоторговельних відносин України з ЄС, що вимагають подальшого аналізу та пошуку шляхів вирішення.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття сучасного стану зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС й визначення їх основних проблем у контексті створення зони вільної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна українська економіка не відповідає економіко-політичним критеріям ЄС для вступу до цього інтеграційного утворення. Тому найбільш адекватним сучасному рівню взаємовідносин України з ЄС є створення зони вільної торгівлі як першого етапу інтеграції України до ЄС.

У процесах інтеграції ЄС економічні і політичні аспекти тісно пов'язані між собою. Зокрема, про це свідчить і досвід взаємин України з ЄС. На зустрічі в Ялті у 2003 р. ЄС запропонував Україні участь у